

14. Гречанинов В. М. Ми маємо бути готовими долати будь-які перешкоди // Пародна армія. — 2006. — 20 січ.
15. Питання Воспної доктрини України : указ Президента України від 21 квіт. 2005 р., № 702/2005. — К. : МО України, 2005.
16. Кузьмук О. І. На варті миру і міжнародного правопорядку // Пародна армія. — 2002. — 22 трав.
17. Прохоренко М. Ієрархічна структура міжнародних договорів військового законодавства України // Право військової сфери. — 2006. — № 4. — С. 24–26.
18. Карпенко М. До питання щодо подальшого визчення права збройних конфліктів в Україні // Право військової сфери. — 2005. — № 6. — С. 27–28.
19. Про міжнародні договори України : Закон України від 29 черв. 2004 р., № 1906/IV // Голос України. — 2004. — 3 серп.
20. Про Збройні Сили України : Закон України від 5 жовт. 2000 р., № 2019-III // Відомості Верховної Ради України. — 2000. — № 48. — Ст. 410.
21. Голопатюк Л. С. Співробітництво Збройних Сил України з СС : павч. посіб. / Л. С. Голопатюк, І. С. Козій, А. Г. Ординович ; за ред. Л. С. Голопатюка. — К. : МО України, 2007.

Анотація

Погибко О. І. Правові засади врегулювання військового співробітництва — складової оборонного курсу держави. — Стаття.

У статті аналізуються правові засади військового співробітництва. Розглядаються напрями реалізації військового співробітництва та верифікації у військовому формуванні.

Ключові слова: правові засади врегулювання військового співробітництва, євроатлантична інтеграція, оборона держави.

Аннотация

Погибко О. И. Правовые основы урегулирования военного сотрудничества — составляющей оборонного курса государства. — Статья.

В статье анализируются правовые основы военного сотрудничества. Рассматриваются направления реализации военного сотрудничества и верификации в военном формировании.

Ключевые слова: правовые основы урегулирования военного сотрудничества, евроатлантическая интеграция, оборона государства.

Summary

Pogibko O. I. Legal Bases of Military Cooperation Regulation. — Article.

Article deals with legal bases of military cooperation. The ways of military cooperation and verification in military reformation are considered.

Keywords: legal bases of military cooperation regulation, euro-athlantic integration, state defence.

УДК 341.34

М. В. Грушко

ПОНЯТТЯ «ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИЙ» В МІЖНАРОДНОМУ ГУМАНІТАРНОМУ ПРАВІ

Збройні конфлікти до сьогодні продовжують спустошувати держави. В числі їх жертв знаходиться й така категорія осіб, як військовополонені. Для правильного визначення об'єму та змісту необхідного захисту важливо правильно визначити характер участі конкретних осіб в збройному конфлікті.

© М. В. Грушко, 2010

Гене́за інституту військового полону свідчить про розширення поняття «військовополонені» в умовах виникнення нових видів збройних конфліктів. Тому вбачається за необхідне вивчити як базову категорію міжнародного гуманітарного права поняття «військовополонені» та визначити категорії осіб, стосовно яких можливе використання даного поняття.

В різний час і в різному контексті до проблеми полону, його історії та трансформації звертали свою увагу вітчизняні та зарубіжні вчені, зокрема: А. Б. Амелін, В. В. Альошин, І. Л. Арцибасов, С. Л. Єгоров, Р. Аби-Сааб, А. Г. Григор'єв, Е. Волох, В. І. Лісовський, І. І. Котляров, В. Ю. Калугін, А. М. Хайтем Ахмед, Ф. І. Кожевников, Л. Д. Тимченко, А. І. Полторак, Л. І. Савинський, Г. М. Мелков, О. І. Тунов, Ф. Кальсховен, В. М. Репецький та інші.

Метою даної статті є визначення ступеня і характеру участі тих або інших осіб у процесі збройної боротьби, які після потрапляння до полону противника можуть належати до категорії військовополонених та отримати відповідний захист, який надається їм міжнародним гуманітарним правом. Вирішення даного завдання сприятиме класифікація різних категорій осіб з врахуванням їх причетності до воєнних дій.

Ідея про захист жертв війни існує давно. Так, Жан-Жак Руссо в опублікованому в 1762 р. трактаті «Про суспільний договір» висловив думку про те, що «війна — це відносини не між людьми, а між державами, і люди стають ворогами випадково, не як людські істоти і навіть не як громадяни, а як солдати...» [1, 15]. З солдатами потрібно воювати лише до тих пір, поки вони самі воюють, а як тільки вони склали зброю, «вони знов стають просто людьми», а значить, їх слід захищати. Ж.-Ж. Руссо створив основу для відмінності між військовослужбовцями діючої, воюючої армії — комбатантами, з одного боку, і громадянами держави противника, які не беруть участі у воєнних діях, — з іншого. Застосовувати силу можна лише проти комбатантів та лише до тих пір, поки вони чинять опір, оскільки солдат, який склав зброю, вже не є противником і підлягає захисту.

Війна США у В'єтнамі, агресія США проти Лівану (1983), Лівії (1986), Панами (1990) і «Фолклендська авантюра» Англії в 1982 році, між Іраном и Іраком (1980–1990), зіткнення між Лівією та Чадом (1973–1988), дії ПАР в Анголі (1975–1989), конфлікт в Кувейті (1991р.) і неоголошені війни США проти Афганістану, Нікарагуа, війна Ізраїлю проти арабських держав і арабського народу Палестини — ось неповний перелік збройних конфліктів, які відбулись вже після Другої світової війни.

Безпосередніми учасниками бойових дій є, перш за все, збройні сили держав. Проте, у доктрині міжнародного гуманітарного права використовується різна термінологія для визначення осіб, що беруть участь у збройних конфліктах. Бакстер, наприклад, говорить про привілейованих і непривілейованих учасників війни [2, 237]; Н. В. Пронюк — про регулярні (сухопутні сили, військово-морські і військово-повітряні сили) і нерегулярні (ополчення, особовий склад рухів опору, партизани, повстале населення) сили [3, 201]; А. Фердросс — про комбатантів як про суб'єктів і об'єктів воєнних дій [4, 433–434]. Експерти

Міжнародного комітету Червоного Хреста говорять про безпосередніх учасників воєнних дій або головних учасників конфлікту. У резолюції XXV сесії Генеральної Асамблеї ООН використовується термін «особи, що беруть активну участь у воєнних діях» [2, 237]. Проте можна погодитись з думкою А. І. Полторака та Л. І. Савинського, що найбільш поширене визначення даної категорії осіб — комбатанти. Значна частина норм міжнародного гуманітарного права визначає і регулює правове становище саме цієї категорії осіб, які у випадку полонення противною стороною стають військовополоненими, набувають статусу військовополонених та підлягають гарантованому міжнародним гуманітарним правом захисту.

На сьогоднішній день основними міжнародно-правовими документами, які надають статус військовополоненого категоріям осіб в умовах саме міжнародного конфлікту, є IV Гаазька конвенція про закони та звичаї сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р. (далі — IV Гаазька конвенція) та Положення про закони і звичаї сухопутної війни, що є додатком до названої конвенції, Женевська конвенція про поводження з військовополоненими 1949 р. (далі — III Женевська конвенція), Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. (далі — Протокол I).

Статтею 4 III Женевської конвенції закріплено, що військовополоненими є особи, які потрапили під владу ворога і належать до однієї з таких категорій:

- 1) весь особовий склад збройних сил сторони, яка перебуває в конфлікті;
- 2) особовий склад добровольчих загонів та інших ополчень, включаючи особовий склад організованих рухів опору, якщо вони відповідають нижче наведеним умовам:
 - а) мають на чолі особу, відповідальну за своїх підлеглих;
 - б) мають визначений і чітко видимий здалеку розпізнавальний знак;
 - в) відкрито носять зброю;
 - г) додержуються у своїх діях законів і звичаїв війни;
- 3) особовий склад регулярних збройних сил, що вважає себе підпорядкованим урядові або владі, не визнаних державою, яка тримає в полоні;
- 4) особи, які йдуть за збройними силами, але не входять до їх складу безпосередньо;
- 5) члени екіпажів суден торговельного флоту, екіпажів цивільної авіації сторін;
- 6) населення неокупованої території, яке при наближенні ворога стихійно з власної ініціативи стає до зброї для боротьби з військами, що вторгаються, ще не сформоване у регулярне військо, якщо воно відкрито носить зброю та дотримується законів та звичаїв війни [6, 590–591].

Даний підхід багато в чому усуває відмінність, що існувала раніше відповідно до Гаазької конвенції про закони та звичаї сухопутної війни 1907 р., між різними категоріями учасників воєнних дій. Голландський юрист Ф. Кальсховен справедливо помічає, що «це визначення не проводить будь-якої відмінності між добре організованими регулярними збройними силами держав, що давно

склалися, з одного боку, і, можливо, набагато менш суворо організованими озброєними загонами руху опору або визвольними рухами, що починаються, — з іншого боку [6, 100].

Вперше в міжнародному гуманітарному праві положення III Женевської конвенції поширено у повному обсязі на збройні конфлікти, в яких народи виступають проти колоніального панування та іноземної окупації й проти расистських режимів, щоб здійснити своє право на самовизначення, закріплене Статутом ООН та Декларацією про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН. Цим покладено край прагненням поставити національно-визвольні війни поза міжнародним правом як «конфлікти внутрішнього характеру» та виправдати масові порушення прав людини в таких війнах [7, 98].

Сучасне міжнародне право розглядає партизанську війну як правомірну форму збройної боротьби проти агресора, колоніальної залежності та іноземної окупації. Учасники такої боротьби є законними комбатантами, якщо вони задовольняють чотирьом вищезгаданим умовам згідно зі ст. 4 III Женевської конвенції.

В. В. Альошин іменує партизан іррегулярними збройними силами [8, 118]. Вперше питання про статус іррегулярних збройних сил розглядалося при розробці Брюссельської декларації 1874 р. Принципи, розроблені в даному документі, були підтверджені IV Гаазькою конвенцією 1907 р. і III Женевською конвенцією.

Умова про те, щоб іррегулярні збройні сили мали відмінності від цивільного населення, слугує одним із засобів захисту населення в період збройного конфлікту. На думку автора, умова про відмінний знак для іррегулярних збройних сил при веденні бойової (нештабної) партизанської діяльності є з практичного боку нездійсненним, виходячи із специфіки партизанської війни.

Аналіз нормативних положень дозволяє зробити висновок про те, що особи зі складу регулярних збройних сил користуються правом військовополоненого незалежно від дотримання законів і звичаїв війни, а учасники іррегулярних сил отримують цей статус лише при їх дотриманні.

Якщо на окупованих територіях держава-окупант вирішить з міркувань безпеки інтернувати особовий склад збройних сил, що повернувся до цивільного життя, вона повинна забезпечити йому статус військовополонених. В той самий час нейтральна держава, яка інтернує військовослужбовців, що виявилися у пошуках укриття на її території, повинна за відсутності сприятливішого звернення надати їм поведження, передбачене для військовополонених.

У цілому ж III Женевська конвенція застосовується до військовополонених з того моменту, коли вони потрапляють під владу ворога та до їх остаточного звільнення і репатріації (ст. 5).

Особи, які йдуть за збройними силами, але не входять до їх складу безпосередньо (постачальники, військові кореспонденти, духовенство, медичний персонал тощо), є некомбатантами. Некомбатанти можуть мати зброю лише для самозахисту. Проти них забороняється застосовувати зброю до тих пір, доки вони

не візьмуть безпосередньої участі в бойових діях. У разі такої участі у бойових діях некомбатанти набувають статусу комбатантів. Проте, відповідно до ч. А п. 4 ст. 4 III Женевської конвенції, особи, які йдуть за збройними силами, але не входять до їх складу безпосередньо, зокрема постачальники, військові кореспонденти, цивільні особи, що входять до складу екіпажу військових літаків, особовий склад робочих загонів або служб, на яких покладено побутове обслуговування збройних сил за умови, що вони отримали на це дозвіл від тих збройних сил, які вони супроводжують та мають посвідчення особи відповідного зразка. На статус духовного та медико-санітарного персоналу дія ст. 4 не поширюється, а регулюється ст. 33 III Женевської конвенції.

З точки зору питання застосування III Женевської конвенції кількість поранених або військовополонених і площа окупованої території не мають значення, оскільки необхідність захисту не залежить від кількісних критеріїв [9, 32].

Конвенція прирівнює до військовополонених за ознакою поведження з ними таких осіб:

1) інтернованих на розсуд держави, що окупує, осіб, які належать або належали до збройних сил окупованої країни;

2) осіб, які підлягають інтернуванню відповідно до міжнародного права, відповідно до дипломатичної та консульської практики і договорів [5, 591].

Так, Україною зазначена Конвенція [10] ратифікована з застереженнями Указом Президії Верховної Ради УРСР від 3 липня 1954 р. [11] Проте Законом «Про зняття застережень України до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року» № 3413-IV від 8 лютого 2006 р. були зняті застереження до ст. ст. 10, 12, 85 Женевської конвенції про поведження з військовополоненими 1949 р. [12, ст. 198].

Згодом у зв'язку з колосальним розвитком засобів та методів ведення воєнних дій, з корінною зміною міжнародної обстановки у 1974р., за ініціативою Швейцарії, в Женеві була скликана Дипломатична конференція з питань підтвердження та розвитку міжнародного гуманітарного права, що застосовується у період збройних конфліктів. В період 1974–1977 рр. відбулися чотири сесії конференції. У них брали участь делегації 140 держав, представники 52 міжнародних організацій і делегації 11 національно-визвольних рухів, у тому числі: Організації звільнення Палестини (ООП), Союзу африканського народу Зімбабве (ЗАПУ), Народної організації Південно-Західної Африки (СВАПО), конгресу (ПАК) і ін. В ході сесій були обговорені і прийняті два додаткові протоколи: перший стосується міжнародного збройного конфлікту (має 102 статті і декілька додатків).

У резолюції Генеральної Асамблеї ООН 3103 (XXVIII) від 12 грудня 1973 р. «Основні принципи правового режиму комбатантів, що борються проти колоніалізму та іноземного панування і расистських режимів» говориться, що на дану категорію комбатантів «має бути поширений правовий режим, передбачений для комбатантів в Женевських конвенціях 1949 р. та в інших міжнародних документах» [13]. Саме це положення лягло в основу формулювання правового статусу комбатантів національно-визвольних рухів, закріпленого в Про-

токолі I. Захопленим у полон комбатантам таких рухів надається статус військовополоненого в повній відповідності до III Женевської конвенції.

Нові принципові положення містяться в ст. 1 Протоколу I: «Загальні принципи і сфера застосування». Вперше в міжнародному гуманітарному праві національно-визвольний рух розглядається тут як міжнародний збройний конфлікт та дається визначення категорії військовополонених з числа учасників вже національно-визвольних рухів. У результаті розширюється принцип універсальності міжнародного гуманітарного права, підтверджується законність ведення національно-визвольних війн, проголошується моральний обов'язок світового співтовариства подавати необхідну допомогу жертвам агресії.

До сфери застосування Женевських конвенцій і Протоколу I вже включаються й «збройні конфлікти, в яких народи ведуть боротьбу проти колоніального панування та іноземної окупації і проти расистських режимів в здійсненні свого права на самовизначення» [14, 64], закріпленого в Статуті ООН і в Декларації про принципи міжнародного права, що стосуються дружніх стосунків і співпраці між державами відповідно до Статуту ООН. У свій час ця норма мала виключно важливе значення як з політичної, так й з міжнародно-правової точки зору для народів, що борються за свободу і незалежність. Завдяки їй більше ста колишніх колоній та залежних держав на різних континентах в результаті самовідданої боротьби досягли національної незалежності.

Поширення дії гуманітарного права на національно-визвольні війни зобов'язує ворожу сторону поважати право на гуманітарний захист борців національно-визвольних війн, тобто логічно впливає визнання за комбатантами визвольних рухів у разі їх полонення статусу військовополонених.

Визначення терміна «військовополонений» в Протоколі I є повнішим та лаконічнішим в порівнянні з тим, яке дається в III Женевській конвенції 1949 р. Згідно з Протоколом I військовополоненими можуть вважатися всі особи, що входять до складу збройних сил, а також груп і підрозділів, що знаходяться під відповідальним командуванням.

Розробка і прийняття конференцією ст. 43 Протоколу I проходили в гострій і складній боротьбі. Деякі делегації імперіалістичних країн, особливо Ізраїлю [15, 94], різко заперечували проти неї. Делегації соціалістичних держав і країн, що розвиваються, доклали багато зусиль до того, щоб стаття була прийнята конференцією.

Так, в ст. 44 Протоколу I поняття «військовополонений» визначено більш лаконічно, зокрема, до військовополонених належить будь-який комбатант, що потрапляє під владу супротивної сторони.

Протоколом I зауважено, що трапляються випадки, коли партизани не можуть, не піддаючи ризику своє життя або успіх операції, відрізяти себе від цивільного населення. У таких ситуаціях від них вимагається відкрите носіння зброї під час кожного воєнного зіткнення.

Значним внеском у розвиток міжнародного гуманітарного права є саме положення Протоколу, які враховують особливі умови ведення бою, за умов яких комбатант нерідко не може відрізяти себе від цивільного населення.

Він зберігає свій статус за умови, що відкрито носить зброю під час кожної воєнної сутички і в той час, коли він знаходиться на виду у противника в ході розгортання в бойові порядки, що передують початку нападу, в якому він повинен взяти участь (ст. 44). При цьому цілком слушно зроблено застереження, що зазначені положення не мають на меті змінити загальноприйнятну практику держав щодо носіння форменого одягу комбатантами, які входять до складу збройних підрозділів регулярних військ країни, що перебуває у конфлікті. У виробленні цих нових положень велику роль відіграла делегація В'єтнаму [7, 98].

Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. [16] ратифіковано із заявою Указом Президії Верховної Ради УРСР № 7960-ХІ від 18 серпня 1989 р. [17]. Дата підписання Україною — 12 грудня 1977 р. Набуття чинності для України зазначеного Протоколу 25 липня 1990 р.

З початку минулого століття в юридичній літературі, прецедентному праві та військових статутах часто вживається термін «незаконний комбатант», що «не користується захистом конвенцій комбатант/учасник бойових дій», «непривілейовані учасники». Останнім часом питання про правовий статус незаконних комбатантів широко обговорюється в публікаціях, заявах і доповідях через очолювані Сполученими Штатами воєнні операції [18, 21]. Дане поняття в Женевських конвенціях та Додаткових протоколах не фігурує.

В даний час під терміном «незаконний/не той, що користується захистом конвенцій комбатант/учасник бойових дій» розуміється особа, яка бере безпосередню участь у бойових діях, не маючи на це права, яку з даної причини в разі попадання у владу противника не можна віднести до військовополонених. Згаданий термін застосовується, як правило, до цивільних осіб, що беруть безпосередню участь у бойових діях, а також до народного ополчення та інших добровільних формувань, у тому числі учасників організованих рухів опору, що не входять до складу регулярних збройних сил, проте належать до однієї із сторін конфлікту за умови, що вони не дотримуються вимог, що містяться в ст. 4 III Женевської конвенції. Режим військового полону не поширюється на медико-санітарний персонал і священнослужителів (незаконних комбатантів [19, 210]), які, опинившись під владою ворога, можуть бути затримані лише в тому випадку, якщо цього вимагають санітарний стан та духовні потреби військовополонених. Вони можуть продовжувати здійснювати свої медичні та духовні обов'язки на користь військовополонених із складу тих збройних сил, до яких належать самі, проте при цьому вони військовополоненими не вважаються (ст. 33 III Женевської конвенції).

Останнім часом гостро постає питання про міжнародно-правове становище найманців та шпигунів, яких деякі автори відносять до числа саме незаконних комбатантів. Делегації соціалістичних країн разом з рядом делегацій афро-азіатських країн, зокрема Нігерії, добилися на Дипломатичній конференції рішучого засудження найманців, використавши ряд рішень Генеральної Асамблеї ООН [7, 98], у розробленні яких активну участь брала делегація Української РСР. Вперше в міжнародному гуманітарному праві встановлена норма, згідно

з якою найманці — особи, спеціально завербовані для участі у збройному конфлікті з метою отримання матеріальної винагороди. Вони не перебувають під захистом законів і звичаїв війни. Це кримінальні злочинці, які не мають права на статус комбатанта, а отже, і військовополоненого відповідно до ст. 47 Протоколу I, Конвенції ООН про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням і навчанням найманців 1989 р. Про найманство нічого не говориться в Женевських конвенціях 1949 р.

Такій категорії осіб, як шпигуни (лазутчики), приділялася увага в IV Гаазькій конвенції про закони і звичаї сухопутної війни 1907 р., а також у Протоколі I 1977 р. На підставі зазначених міжнародних актів можна відзначити, що у разі затримки (арешту) під час шпигунства така особа «не має права на статус військовополоненого, і з нею можуть поводитися як зі шпигуном» (ст. 46 Протоколу I). Шпигун, спійманий на місці, не може бути покараний без попереднього суду. Також шпигун, що повернувся до своєї військової частини і вже після цього потрапив до рук ворога, визнається військовополоненим і не підлягає жодній відповідальності за колишні свої дії (ст. 31 IV Гаазької конвенції). Конвенцією також була заборонена позасудова розправа над військовими шпигунами.

У Протоколі I наявна низка положень, що містять ознаки, за якими шпигунство відрізняють від інших дій комбатантів. Так, особи зі складу збройних сил сторони, що перебуває в конфлікті, які від імені цієї сторони збирають або намагаються збирати інформацію на території, контрольованій супротивною стороною, не вважаються особами, що займаються шпигунством, якщо, діючи у такий спосіб, вони одягнені у формений одяг своїх збройних сил, а називаються військовими розвідниками. В разі захоплення противником вони користуються правами військовополонених.

У цьому контексті потрібно зауважити, що в ході Другої світової війни гостро ставилося питання про парашутистів, які закидалися до тилу противника. 18 жовтня 1942 р. німецьке командування прийняло наказ, відповідно до якого військовослужбовці, які висаджуються на парашутах, розглядаються як такі, що незаконно воюють, та їх було наказано знищувати, «навіть якщо вони із зовнішнього вигляду виглядають як солдати і одягнені у форму» [20, 130].

Даний наказ був грубим порушенням IV Гаазької конвенції. Оскільки згідно зі ст. 29 даної конвенції особи, які виконують військові завдання в тилу противника і носять форму своєї армії, розглядаються як військові розвідники і в разі їх захвату користуються режимом військового полону. Міжнародний військовий трибунал у своєму вирокі розцінив ці дії нацистів як грубе порушення законів і звичаїв війни.

При розробці Протоколу I виникло питання про те, щоб забезпечити застосування правових гуманітарних норм до осіб, що покидають на парашуті літальний апарат, що терпить лихо. Це, здавалося б, невелике питання обговорювалося на двох сесіях конференції [15, 94]. В результаті дискусій була досягнута угода про те, що особі, яка залишила на парашуті літальний апарат, що терпить лихо, «після приземлення на територію, що контролюється супротивною сторо-

ною, надається можливість здатися в полон до того, як вона стане об'єктом нападу, якщо не стає очевидним, що вона вчиняє ворожу дію» [16]. Подібне положення забезпечує гуманне поводження з особою, що спускається на парашуті, якщо вона не відкриває стрілянину і не здійснює інших ворожих дій стосовно тих, хто знаходиться на землі. Причому наголошується, що повітряно-десантні війська не підпадають під захист ст. 42.

На відміну від найманців участь добровольців у воєнних діях на стороні одного з тих, що воюють, є правомірною. Вони входять до особового складу збройних сил, у результаті чого набувають статусу законного комбатанта, а в випадку потрапляння до полону противника — статусу військовополонених. Загальні принципи такої участі були визначені Гаазькими конвенціями 1907 р. Так, в Конвенції про права і обов'язки нейтральних держав і осіб у разі сухопутної війни від 18 жовтня 1907 р. [21] встановлюється, що «відповідальність нейтральної держави не виникає внаслідок того, що приватні особи окремо переходять кордон, щоб вступити на службу одного з воюючих» (ст. 6). Тобто добровольці — це приватні особи, які самі переходять кордон з метою вступити на службу до збройних сил однієї з воюючих сторін. При цьому воююча сторона «відповідальна за всі дії, вчинені особами, які входять до складу її військових сил». Крім того, в пункті «б» ст. 17 згаданої Конвенції встановлюється, що якщо окрема особа добровільно вступає в армію тих, що воюють, то вона втрачає статус особи нейтральної держави. Вступ до армії воюючої держави громадянина іншої держави визнається нормами сучасного міжнародного права.

Від найманців слід відрізнити військових радників, що не беруть безпосередньої участі у воєнних діях. Військовий радник або фахівець — військово-службовець однієї держави, який відповідно до міжнародного договору прямує до іншої держави для надання допомоги в створенні збройних сил, підготовці військових кадрів, навчанні військ, обслуговуванні бойової техніки і озброєння, а іноді й для допомоги в організації та веденні бойових дій [20, 131].

При цьому слід зазначити, що задля уникнення невизначеності та довільних рішень під час захвату в полон Протоколом I передбачається, що особа, яка бере участь у військових діях та яка опинилась у противника, вважається військовополоненим і з нею повинні поводитись як з військовополоненим, навіть якщо є сумніви відносно її права на такий статус. У цьому випадку питання повинне вирішуватися пізніше відповідним судовим органом згідно зі ст. 5 III Женевської конвенції та ст. 45 Протоколу I.

Основні гарантії, які містяться в ст. 75 Додаткового протоколу I, також є мінімальним захистом, застосовним до всіх осіб (включаючи незаконних комбатантів), які знаходяться у владі сторони, що бере участь в міжнародному збройному конфлікті, незалежно від того, підпадають вони під положення IV Женевської конвенції чи ні.

На сьогодні механізми контролю за дотриманням норм міжнародного гуманітарного права, зокрема відносно визначення статусу полонених і поводження з ними, є недостатньо ефективними. Держави звертаються до положень міжнародного гуманітарного права лише тоді, коли їм це вигідно.

Досить вільне трактування і дотримання даних норм можуть привести до такої ситуації, коли гуманітарне право стане використовуватися на користь тієї або іншої політики держав і, таким чином, втратить свою об'єктивність. Тому проблеми дотримання норм міжнародного права, зокрема питання категорії військовополонених, вимагають подальшої конкретизації у всьому спектрі сучасних конфліктів.

Література

1. Правовая защита жертв вооруженных конфликтов / [под ред. Ю. Л. Шевченко]. — М. : ГОО-ТАР Медицина, 2000. — 164 с.
2. Полторац А. И. Вооруженный конфликт и международное право. Основные проблемы / А. И. Полторац, Л. И. Савицкий. — М. : Наука, 1976. — 415 с.
3. Прошок П. В. Сучасне міжнародне право : навч. посіб. / П. В. Прошок. — К. : КІПТ, 2008. — 344 с.
4. Фердросс А. Международное право / А. Фердросс. — М., 1959. — 430 с.
5. Международное право : сб. док. / [А. В. Трояповский, Ю. В. Чайковский]; под ред. М. Е. Черкеса. — О. : Феникс, 2010. — 768 с.
6. Кальсховен Ф. Ограничения методов и средств ведения войны / Ф. Кальсховен. — М. : МККК, — 1994. — 231 с.
7. Денисов В. Важливий етап у розвитку міжнародного гуманітарного права // Радянське право. — 1978. — № 7. — С. 97–101.
8. Алешин В. В. Международное право вооруженных конфликтов / В. В. Алешин. — М. : Юрилитформ, 2007. — 200 с.
9. Гассер Х.-П. Международное гуманитарное право. Введение / Х.-П. Гассер. — М. : МККК, 1995. — 125 с.
10. Конвенція про поводження з військовополоненими від 12 серпня 1949 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_153.
11. Про ратифікацію Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року про захист жертв війни : наказ Президії Верховної Ради УРСР від 3 лип. 1954 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=114%E0-03>.
12. Про зняття застережень України до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 року : Закон України від 8 лют. 2006 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2006. — № 22. — Ст. 198.
13. Основи принципи правового режиму комбатантів, що борються проти колоніалізму та іноземного панування і расистських режимів : резолюція Генеральної Асамблеї ООН 3103 (XXVIII) від 12 груд. 1973 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/284/77/IMG/NR028477.pdf?OpenElement>.
14. Алешин С. И. Правовые режимы вооруженных конфликтов и их международно-правовая характеристика: сущность, признаки, принципы, условия // Право и образование. — 2008. — № 9. — С. 61–67.
15. Хлестов О. Вклад в прогрессивное развитие международного гуманитарного права / О. Хлестов, М. Собинов // Советское государство и право. — 1978. — № 5. — С. 89–97.
16. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_199.
17. Протокол ратифіковано Указом Президії Верховної Ради УРСР від 18 серпня 1989 р. № 7960-XI [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=7960-11>.
18. Волох Е. Некоторые аспекты правового статуса вооруженных в международных конфликтах // Зарубежное военное обозрение. — 2005. — № 4. — С. 20–25.
19. Короткий Т. Р. К вопросу о правомерности применения термина «незаконный комбатант» // Альманах международного права. — О. : Фенікс, 2009. — 284 с.
20. Калугин В. Ю. Курс международного гуманитарного права / В. Ю. Калугин. — Минск : Тесей, 2006. — 496 с.
21. Конвенція про права і обов'язки нейтральних держав і осіб в разі сухопутної війни від 18 жовтня

1907 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_193.

Анотація

Грушко М. В. Поняття «військовополонений» в міжнародному гуманітарному праві. — Стаття.

У статті досліджено проблему базової категорії міжнародного гуманітарного права — поняття «військовополонений», подано аналіз категорій осіб, стосовно яких можливе використання даного поняття. На сьогодні механізми контролю за дотриманням норм МГП, зокрема відносно визначення статусу полонених і поводження з ними, недостатньо ефективні. Вільне трактування і дотримання даних норм може призвести до втрати об'єктивності міжнародного гуманітарного права. Тому вирішення даного завдання сприятиме розв'язанню питання щодо категорії військовополонених, що вимагають подальшої конкретизації у зв'язку з характером сучасних конфліктів.

Ключові слова: військовополонений, військовий полон, збройні конфлікти, Женевські конвенції 1949 р., Додаткові протоколи до Женевської конвенції I і II 1977 р., міжнародне гуманітарне право (МГП).

Аннотация

Грушко М. В. Понятие «военнопленный» в международном гуманитарном праве. — Статья.

В статье исследованы проблемы базовой категории международного гуманитарного права — понятия «военнопленный», проведен анализ категорий лиц, относительно которых возможно использование данного понятия. На сегодня механизмы контроля за соблюдением норм МГП, в частности относительно определения статуса пленных и обращения с ними, недостаточно эффективны. Свободное трактование и соблюдение данных норм могут привести к потере объективности международного гуманитарного права. Поэтому решение данной задачи будет способствовать решению вопроса относительно категории военнопленных, что требует дальнейшей конкретизации в связи с характером современных конфликтов.

Ключевые слова: военнопленный, военный плен, вооруженные конфликты, Женевские конвенции 1949 г., Дополнительные протоколы к Женевской конвенции I и II 1977 г., международное гуманитарное право (МГП).

Summary

Grushko M. V. The definition of the «war prisoner» in international humanitarian law. — Article.

The article explored the issue of basic category of international humanitarian law — the concept of «war prisoner», and analysis of categories of persons on the possible use of this notion. At present, the mechanisms for monitoring compliance with the rules of international humanitarian law, in particular concerning the status of prisoners and their treatment are not sufficiently effective. The free interpretation and compliance with these standards can lead to loss of objectivity of international humanitarian law. Therefore, solving this problem will solve the issue of defining categories of war prisoners, which require further specification in relation to the nature of modern conflicts.

Keywords: war prisoner, victim of armed conflict, armed conflict, Geneva Conventions 1949, Additional Protocol of Geneva Convention I, II 1977, international humanitarian law.